

Katarzyna Syska

Poststrukturalizm w rosyjskiej teorii literatury po 1991 roku

ER(R)GO. Teoria–Literatura–Kultura nr 2 (31), 99-106

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Poststrukturalizm w rosyjskiej teorii literatury po 1991 roku

Pod koniec lat 60. XX w., kiedy w literaturze zachodnioeuropejskiej ugruntowywał swoje pozycje postmodernizm, a w dziedzinie teorii rozwijał się poststrukturalizm, w Związku Radzieckim dobiegał końca okres odwilży – nadchodził niemal dwudziestoletni zastój. Zamknięcie się na zachodnie wpływy i ponowne zaostrzenie cenzury nie sprzyjały fermentowi intelektualnemu w publicznej dyskusji, a zjawiska kulturowe odbiegające od oficjalnego mainstreamu bytowały jedynie w undergroundzie. W uniwersyteckim literaturoznawstwie po serii stalinowskich kampanii przeciw alternatywnym nurtom badań królował uproszczony marksizm¹, choć równolegle istniały wysepki innych szkół teoretycznych – w Tartu Jurij Łotman budował ośrodek semiotyki, pojawiały się ostatnie prace Michaiła Bachtina, który zyskał już rozgłos we Francji. Jednocześnie na lata siedemdziesiąte przypada działalność świetnego pokolenia literaturoznawców (Siergiej Awierincew, Lew Łosiew, Michaił Gasparow, Władimir Toporow i inni) związanych z różnymi kierunkami rodzimej filologii („miękki” formalizm, szkoła bachtinowska, semiotyka, komparatystyka), dla których uprawianie niemarksistowskiej filologii stanowiło rodzaj demonstracji umysłowej i duchowej niezależności. W środowisku tym, wbrew tendencjom zachodnim, kwitły przede wszystkim poetyka historyczna i teoretyczna oraz gatunek szczegółowych komentarzy, promujące „służbę rozumienia” przy „konkretnej rzeczywistości tekstu”² jako obiektu autonomicznego, możliwie obiektywnie badanego przez niez zaangażowanego filologa. Taka strategia badawcza stanowiła pretekst do odgradzenia dzieła literackiego od natrętnych kontekstów społeczno-politycznych i filozoficznych.

W opublikowanej w 1969 roku *Pochwale filologii*, która stała się manifestem całego pokolenia następczej dekady, Awierincew zdystansował się od ortodoksyjnego strukturalizmu, przypominając, że filologia nie jest nauką ścisłą. Uznał ją

1. Na temat kampanii politycznych wymierzonych przeciwko niemarksistowskim literaturoznawcom zob.: Д. Сегал, *Пути и вехи. Русское литературоведение в XX веке*, Москва 2011, s. 191–206.

2. Zob. С Аверницев, *Похвальное слово филологии*, „Юность” 1969, nr 1, s. 98–102, <<http://caute.tk/ilyenkov/texts/rec/aver.html>> (12.05.2015). Jeśli nie podano inaczej, cytaty obcojęzyczne przytaczam w moim tłumaczeniu – K.S.

natomiast za „naukę precyzyjną”, przestrzegając przed swobodnym poszerzaniem interdyscyplinarnych kontekstów (szczególnie filozoficznych):

Filologia nie powinna upodabniać się do filozofii; jej zadanie to żmudna, solidna praca nad słowem, nad tekstem. Dla prawdziwej filologii słowo i tekst powinny być ważniejsze niż najbardziej nawet błyskotliwa „koncepcja”. [...] dla filologa konkretna rzeczywistość tekstu, donosząca do niego przez tysiąclecia żywy ludzki głos, powinna być ważniejsza niż najgenialniejsze refleksje a propos tego tekstu; w przeciwnym wypadku filologii grozi bezprzedmiotowość³.

Po upadku Związku Radzieckiego w 1991 w rosyjskiej teorii literatury swoją obecność zaznaczyły cztery główne nurty:

- 1) semiotyka;
- 2) tradycyjne literaturoznawstwo (pod tym terminem kryją się badania w zakresie poetyki historycznej i teoretycznej, analiza formalno-tekstologiczna, czerpiąca w różnym stopniu z instrumentarium strukturalistycznego, narratologicznego, semiotycznego, komparatystycznego, koncepcji Bachtina);
- 3) „nowa religijność” – czytanie literatury przez pryzmat teologii prawosławnej⁴;
- 4) poststrukturalizm i badania kulturowe – inspirowane zachodnioeuropejską i amerykańską myślą ponowoczesną, adaptowane do rodzimego materiału⁵.

W akademickim literaturoznawstwie nurt „tradycyjny” zajął najmocniejszą pozycję. Na jego prestiż i popularność złożyło się kilka czynników – deklarowana „naukowość” badań; specyfika rosyjskiego rynku wydawniczego ostatnich dekad, na który, poza tekstami współczesnych twórców, trafiła tzw. literatura odzyskana (dzieła niedopuszczane do publikacji lub wycofywane z obiegu w latach 1917–1986), która nie zdążyła „obrosnąć” warstwą kanonicznych interpretacji prowokujących do dekonstruktywistycznych odczytań; w końcu – tradycyjne dla antysystemowego literaturoznawstwa przywiązanie do autonomii literatury, niechęć do badań interdyscyplinarnych, szczególnie uruchamiających konteksty ideologiczne i socjologiczno-polityczne. Ostatni czynnik sprawił, że stosunki

3. Аверницев, *Похвальное слово филологии*, s. 98–102.

4. Mark Lipowiecki krytycznie określił tę tendencję jako „literaturoznawstwo teologiczne” i uznał ją za najbardziej wpływową w rosyjskich badaniach literackich ostatniego ćwierćwiecza. Zob. *Филология: кризис идей? Дискуссия: М. Липовецкий, О гадинах и мухоморах*, „Знамя” 2005, nr 1, <<http://magazines.russ.ru/znamia/2005/1/>> (12.05.2015).

5. Zob. Сегал, *Пути и веки...*, s. 263.

pomiędzy zwolennikami akademickiej teorii literatury a poststrukturalistami nie ułożyły się harmonijnie:

Wiadomo, że „tekst”, „analiza formalno-tekstologiczna”, „struktura języka” były ostatnimi bastionami, które udało się obronić w radzieckim literaturoznawstwie [...]. Dlatego kiedy tylko możliwy stał się zwrot od literaturoznawstwa ideologicznego do filologicznego, dla „filologicznego mainstreamu” najbardziej atrakcyjne okazało się badanie kultury w kategoriach czystej poetyki, które było zabronione przez radziecką ideologię, w związku z czym wydawało się najbardziej radykalne. Za to wszystko, co „za bardzo trąciło ideologią” było traktowane podejrzliwie – nie wyłączając osiągnięć europejskiej i amerykańskiej teorii w zakresie humanistyki ostatniego półwiecza (psychologii, socjologii, filozofii, kulturologii itd.) [...]⁶.

Mimo to – po latach ścisłego normatywizmu we wszystkich dziedzinach życia intelektualnego – w rosyjskiej humanistyce istniało zapotrzebowanie na naukowy antyfundamentalizm oraz szerokie interdyscyplinarne badania.

Lata 90. upłynęły pod znakiem zapoznawania się z trzydziestoletnim dorobkiem myśli postmodernistycznej, niekiedy chaotycznego i wyrywkowego przyswajania terminologii i prób adaptacji zachodniego aparatu pojęciowo-koncepcyjnego do rodzimych warunków. W ciągu ostatnich piętnastu lat natomiast rosyjskie publikacje w zakresie poststrukturalistycznej teorii literatury stały się bardziej profesjonalne, powstały instytucje (centra badawcze, katedry uniwersyteckie, serie wydawnicze, pisma)⁷ promujące i finansujące badania. Dziś można powiedzieć, że najważniejsze nurty poststrukturalizmu (dekonstruktywizm, badania intertekstualne i kulturowe, neopragmatyzm, krytyka feministyczna i genderowa, postkolonializm, nowy historyzm) są w pewnym stopniu reprezentowane na rosyjskim rynku naukowo-wydawniczym. Warto nakreślić te tendencje, które stanowią o specyfice sytuacji rosyjskiej.

Przed wszystkim – ogromny wysiłek badawczy skierowany został na niedawną przeszłość – imperium radzieckie jako całościowy projekt polityczno-ideowo-kulturowy. Upadek ZSRR, a w konsekwencji zniesienie cenzury, stworzyły zu-

6. М. Берг, *Борис Дубин. Слово – письмо – литература*, „Новая русская книга” 2001, nr 3–4, <<http://magazines.russ.ru/nrk/2001/3/berg.html>> (12.05.2015).

7. Do najaktywniejszych promotorów badań poststrukturalistycznych należy działające od 1992 roku wydawnictwo Nowoje literaturnoje obozrieniye (redaktor naczelna – Irina Prochorowa), które wydaje trzy popularne periodyki – literaturoznawczo-kulturoznawczy dwumiesięcznik „Nowoje literaturnoje obozrieniye”, politologiczno-socjologiczny dwumiesięcznik „Nieprikosnowiennyj zapas” oraz kwartalnik „Teoria mody” – wszystkie zorientowane na wieloaspektową analizę zjawisk współczesności, zapoznawanie rosyjskiego czytelnika z publikacjami z zakresu zachodnioeuropejskiej i amerykańskiej humanistyki oraz popularyzując zagranicznych i rodzimych nurtów myśli ponowoczesnej. NLO wydaje również książki autorów rodzimych i zagranicznych o tematyce zbliżonej do profilu periodyków.

pełnie nową okoliczność – możliwość nieograniczonego analizowania wszystkich aspektów radzieckiego uniwersum. Pojawiło się zainteresowanie fenomenem kultury totalitarnej oraz funkcjonowaniem kultury nieoficjalnej w represyjnym systemie, jawnymi i nieświadomymi związkami sztuki z władzą, stosunkami pomiędzy różnymi prądami artystycznymi XX wieku w ramach kultury totalitarnej, dyskursami władzy, relacjami postsowieckiej współczesności z sowiecką przeszłością.

W połowie dekady do księgarń trafiło istotne również dla innych dziedzin humanistyki dzieło historyka sztuki Władimira Papiernego *Kultura Dwa*, w którym autor dowodził ścisłych związków pomiędzy zmianami form architektonicznych a zwrotami w sferze polityczno-społecznej i wyróżnił dwa podstawowe paradygmaty kultury radzieckiej – Jeden (rewolucyjna, eksperymentalna, dążąca do przekraczania granic) i Dwa (monumentalna, konserwatywna kultura stalinowska)⁸. Boris Grojs z kolei pracą *Styl Stalina* zapoczątkował refleksję na temat relacji pomiędzy głównymi nurtami sztuki radzieckiej (awangarda, socrealizm, konceptualizm) i poddał dekonstrukcji powszechnie przyjętą binarną opozycję awangarda–stalinowska sztuka totalitarna, wskazując na wzajemne zależności tych formacji⁹. Pojawiły się analizy radzieckiej nowomowy oraz retoryk poszczególnych działaczy partyjnych, ujawniające logiczne niespójności, zakamuflowane bądź nieświadome odwołania do religijno-folklorystycznych archetypów¹⁰.

Podjęmowano także próby przykładania zachodnioeuropejskich teorii do sowieckich i postsowieckich realiów. Michaił Berg bardzo trafnie zastosował teorię związków pomiędzy dyskursem a władzą Michela Foucaulta oraz socjologiczną koncepcję pola kultury Pierre'a Bourdieu do analizy strategii twórczych kolejnych pokoleń pisarzy radzieckich¹¹. Michaił Epsztejn z kolei opisał władzę radziecką jako wytwórczynię hiperrealności, a ZSRR jako wielkie symulakrum¹². Na fali zainteresowania amerykańską pop-kulturą, która po 1991 roku opanowała rosyjski rynek, zaczęto badać również socrealizm jako odmianę kultury masowej¹³. W ogóle komercyjna kultura masowa – jako *novum* w postsowieckiej Rosji – stała się wdzięcznym obiektem studiów socjologów literatury i kultury. Szczególne zasługi na tym polu ma zmarły niedawno Boris Dubin, który przez ostatnie 25

8. В. Паперный, *Культура Два*, Москва, С.-Петербург 1996. Książka stanowi publikację ukończoną w 1985 roku w Ameryce rozprawy doktorskiej Papiernego.

9. Б. Гройс, *Стиль Сталин*, в: тогоż, *Утопия и обмен*, Москва 1993.

10. Zob. m.in. М. Вайскопф, *Писатель Сталин*, Москва 2001.

11. М. Берг, *Литературократия*, Москва 2000.

12. М. Epstein, *After the Future: The Paradoxes of Postmodernism and Contemporary Russian Culture*, Amherst 1995; М. Эпштейн, *Постмодерн в русской литературе*, Москва 2005, s. 67–73.

13. Zob. С. Бойм, *Китч и социалистический реализм*, „Новое литературное обозрение” 1995, nr 15, s. 54–65; С. Бойм, *Общие места. Мифология повседневной жизни*, Москва 2002.

lat konsekwentnie analizował rozmaite zjawiska rosyjskiej pop-kultury jako odzwierciedlenie z jednej strony kondycji i przemian świadomości zbiorowej, a z drugiej – sprawny instrument inżynierii społecznej. Szczególną uwagę Dubin zawsze poświęcał literaturze – do niego należą pierwsze diagnozy o kryzysie literaturocentryzmu w nowej Rosji, opracowania na temat mechanizmów konstruowania kanonu literackiego, prognozy (spełnione) o nadciągającej fali nostalgii za ZSRR¹⁴.

Charakterystyczną cechą dyskursu teoretycznoliterackiego ostatniego ćwierćwiecza jest jego skupienie na kwestii odmienności rosyjskiego doświadczenia ponowoczesności od zachodniego, wykazywaniu niepełnej przystawalności zachodnich koncepcji i terminów do rosyjskiego uniwersum oraz wypracowywaniu systemu pojęć wyjaśniających specyfikę „krajowego” postmodernizmu. Rewolucja październikowa doprowadziła do przyspieszonego zakończenia przedrewolucyjnych formacji artystycznych (modernizm), a totalitarna władza odgórnie sterowała procesami kulturowymi, delegalizując całe kierunki artystyczne i teoretyczne (awangarda, formalizm), a powołując do życia inne (socrealizm). Izolacja polityczna z kolei sprawiła, że ZSRR ominęły istotne dla kultury zachodniej „zwroty”: postmodernistyczny, poststrukturalistyczny, polityczno-etyczny, kulturowy¹⁵. W zaistniałej po 1991 roku sytuacji niebywałej kumulacji dotąd nieobecnych lub nieoficjalnych zjawisk i idei naturalnie powstawały pytania o związki pomiędzy nimi a niedawną przeszłością. Już sama definicja postmodernizmu nastęrczyła wiele problemów, okazało się bowiem, że rosyjski literacki i artystyczny postmodernizm wyrósł z innych źródeł i kształtował się w opozycji do innych formacji niż zachodni (nie do modernizmu i nowoczesnej zachodniej metafizyki, lecz do socrealizmu). Odpowiedź na pytanie o charakter rosyjskiego postmodernizmu zależy zatem od przyjętej definicji modernizmu i socrealizmu. Zaprezentowanie pełnego przeglądu teoretycznych stanowisk

14. Zob. m.in. Б. Дубин, *Классика, после и рядом: Социологические очерки о литературе и культуре*, Москва 2010; *Между каноном и актуальностью: Литература и издательское дело в России в изменившемся социальном пространстве*, w: tegoż, *Интеллектуальные группы и символические формы*, Москва 2004; *Слово — письмо — литература: Очерки по социологии современной культуры*, Москва 2001; *Семантика, риторика и социальные функции „прошлого“: к социологии советского и постсоветского исторического романа*, Москва 2003; Л. Гудков, Б. Дубин, *Литература как социальный институт*, Москва 1994; Л. Гудков, Б. Дубин, В. Страда, *Литература и общество*, Москва 1998. Na temat postsowieckiej kultury masowej zob. również: И. Савкина, М. Черняк, *Культ-товары: феномен массовой литературы в современной России*, Санкт-Петербург 2009; *Культ – товары – XXI: ревизия ценностей (масскультура и её потребители)*, red. И. Савкина, М. Черняк, Л. Назарова, Екатеринбург 2012.

15. Por. A. Burzyńska, *Kulturowy zwrot w teorii*, w: *Kulturowa teoria literatury. Główne pojęcia i problemy*, red. M.P. Markowski, R. Nycz, Kraków 2012 s. 41–92.

w tej materii nie jest celem tego opracowania, dlatego przytoczę zaledwie kilka przykładów. Aleksander Gienis, który za istotę oficjalnej radzieckiej kultury uznał jej logocentryzm, sedno postmodernizmu widzi w zanegowaniu logocentryzmu, rozpraszaniu sensów, co nie odbiega zasadniczo od modelu zachodniego¹⁶. W ujęciu Wiktora Tupicyna natomiast socrealizm to przede wszystkim kultura „komunalnej nieświadomości” i to przeciw niej skierowane było ostrze krytyki moskiewskiego konceptualizmu, skazanego jednocześnie na pozostawanie w obrębie krytykowanej kultury¹⁷. Michaił Epsztejn, na przekór powszechnemu przeciwstawianiu postmodernizmu socrealizmowi, dowodzi, że postmodernizm wykazuje wiele podobieństw do socrealizmu i w znacznym stopniu jest jego spadkobiercą¹⁸, zaś zaprezentowany w niniejszym wydaniu Mark Lipowiecki wskazuje na nieusuwalność binarnych opozycji jako specyficzną cechę rosyjskiej kultury w ogóle, w tym postmodernizmu i socrealizmu¹⁹.

Krytyka feministyczna i genderowa pojawiła się w postsowieckiej Rosji bardzo wcześnie i szybko przyjęła zinstytucjonalizowane formy (często dzięki finansowemu wsparciu europejskich i amerykańskich fundacji). Już w 1990 roku powstało Moskiewskie Centrum Badań Genderowych oraz jego odpowiedniki w mniejszych rosyjskich miastach. Charakterystyczną cechą tego ruchu była i dalej pozostaje jego popularność w regionach mniejszych – lub w oddalonych od stolicy ośrodkach miejskich. Badania są prowadzone przede wszystkim w dziedzinie historii i nauk społecznych, chociaż nie brakuje też ciekawych publikacji literaturoznawczych i kulturoznawczych²⁰. Poza tradycyjnymi dla tego kierunku tematami (ujawnianie stereotypowych modeli przedstawiania kobiet i mężczyzn, dekonstruowanie tradycyjnych interpretacji, demaskowanie dyskryminacyjnych dyskursów literackich, reinterpretacja kanonu i przywracanie kobiet-auterek do historii literatury, analizowanie specyfiki kobiecej poetyki pisania i recepcji itd.)²¹, rosyjscy badacze stykają się z problemami swoistymi dla przestrzeni postsowieckiej. Część z nich jest wspólna dla wszystkich nurtów etyczno-politycznych:

16. A. Gienis, *Cebula i kapusta* (tekst zamieszczony w niniejszym wyborze).

17. В. Тупицын, *Коммунальный (пост)модернизм: Русское искусство второй половины XX века*, Москва 1998. Zob. także: М. Липовецкий, *Паралогии. Трансформации (пост)модернистского дискурса в русской культуре 1920-200 годов*, Москва 2008, s. 33–43.

18. Эпштейн, *Постмодерн...*, s. 67–92.

19. М. Lipowiecki, *Wybuchowa aporia* (tekst zamieszczony w niniejszym wyborze).

20. Wykaz najważniejszych publikacji z zakresu krytyki feministycznej i genderowej, a także tekstów literackich, można znaleźć na stronie: <http://www.a-z.ru/women_cd1/index.htm> (12.05.2015).

21. Zob. m.in. И. Савкина, *Разговоры с зеркалом и Зазеркальем: Автодокументальные женские тексты в русской литературе первой половины XIX века*, Москва 2007; Т. Мелешко, *Современная отечественная женская проза: проблемы поэтики в гендерном аспекте*, Кемерово 2001; М. Рюткёнен, *Гендер и литература: проблема «женского письма» и «женского чтения»*, „Филологические науки” 2000, nr 3, s. 5–17.

niechęć środowiska naukowego do ideologii w badaniach naukowych, a za taką uważa się feminizm i gender; trudności w przyswajaniu zachodnich konstruktów teoretycznych, prowadzące często do uproszczeń i „dyskursywnego chaosu”²²; nieprzystawalność zachodnich teorii do rosyjskiej sytuacji. O ile drugi problem owocuje często mechanicznym stosowaniem zachodnich idei do rodzimego materiału literackiego, a w efekcie odtwórczym podporządkowaniem tekstu odgórnie powziętym założeniom²³, o tyle ostatni stanowi punkt wyjścia do ciekawych refleksji teoretycznych popartych wnikliwymi analizami materiału literackiego i historycznego. Podobnie jak w przypadku postmodernizmu, ważnym punktem odniesienia staje się tu analiza koncepcji płci i miejsca kobiet w społeczeństwie radzieckim, w którym polityczne równouprawnienie bazowało na zanegowaniu płci biologicznej²⁴ i podporządkowaniu jednostki jawnie, a nie skrycie opresyjnej władzy²⁵. Krytyka queer natomiast praktycznie nie jest uprawiana i nosi znamiona aktywizmu, co ma zapewne związek z mocną tabuizacją tematu seksualności oraz polityczno-społeczną marginalizacją środowisk LGBT w Rosji. Materiały naukowe w tej tematyce są dostępne głównie w Internecie lub w ramach zbiorowych publikacji wydawanych ze środków zagranicznych fundacji²⁶.

W rosyjskim dyskursie teoretycznym stosunkowo skromnie reprezentowane są badania postkolonialne. Skupiają się one przede wszystkim na problematyce specyfiki rosyjskiego kontekstu i doświadczenia historycznego. Zaproponowane w niniejszym wydaniu teksty potwierdzają tę tendencję. Aleksandr Etkind dowo-

22. „[...] sytuacja, kiedy fragmenty klasycznych i postklasycznych teorii uczestniczą w dyskursie jednocześnie, jako jego równoprawne fragmenty. [...] wszystkie te innowacje metodologiczne „oswajane” (czasem nie do poznania) i w takiej zmienionej formie tworzą kontekst dla percepcji nowej fali „importowanych” idei, w wyniku czego powstają przedziwne ideowe chimery i sfinksy” – И. Савкина, *Факторы раздражения: О восприятии и о обсуждении феминистской критики и гендерных исследований в русском контексте*, „Новое литературное обозрение” 2007, nr 86, <<http://www.nlobooks.ru/sites/default/files/old/nlobooks.ru/rus/magazines/nlo/196/579/592/index.html>>. Zob. także: Зверева Галина, «Чужое, свое, другое...»: феминистские и гендерные концепты в интеллектуальной культуре постсоветской России, „Адам и Ева. Альманах гендерной истории” 2002, вып. 2, ред. Л. Репина.

23. И. Савкина, *Факторы...*, cytowane źródło elektroniczne.

24. Пог. И. Жеребкина, *Гендерные 90-е, или Фаллоса не существует*, Санкт-Петербург 2003.

25. Michaił Ryłkin pisze: „W Rosji władza nie przybiera formy fallusa; jest na to zbyt okrutna, a przemoc, której się dopuszcza – zbyt bezpośrednia. Zachodnia opresyjność już dawno stała się wysublimowana, przybrała postać troski, zaangażowania w proces „ulepszenia” i wychowania człowieka. Dlatego potrzebne są równie wysublimowane metody deszyfracji jej działań (Marks, Weber, Deleuze, Derrida). Ale jeśli przez wiele pokoleń biją człowieka młotem po głowie, a terrorystyczne intencje władzy właściwie nie są ukrywane (...). W takim wypadku potrzebne są inne metody badań”. М. Рылкин, *Интервью*, w: *Женщина и визуальные знаки*, red. А. Альчук, Москва 2000, s. 246.

26. Zob. *Возможен ли «квир» по-русски? ЛГБТК исследования*, red. В. Созаев, Санкт-Петербург 2010. Publikację sfinansowały Civil Rights Defenders i Fundacja im. Heinricha Bölla.

dzi zasadności zastosowania teorii „wewnętrznej kolonizacji” (kolonizatorskiego stosunku władzy do własnych poddanych przy braku różnic etnicznych) na materiale dzieł literatury rosyjskiej XIX i XX wieku²⁷. Dla Madyny Tłostanowej charakterystyczna jest natomiast refleksja metateoretyczna na temat adekwatności zachodniego aparatu pojęciowego do postsowieckiej rzeczywistości.

Jeszcze jedną charakterystyczną cechą, świadczącą o tym, że myślenie w kategoriach zachodniej filozofii ponowoczesnej nie przyjęło się na szeroką skalę w rosyjskich elitach intelektualnych, jest fakt, że wielu ze wspomnianych tu autorów (m.in. Etkind, Epsztejn, Lipowiecki, Gienis, Jampolski, Sawkina, Boym) od wielu lat mieszka i pracuje w Stanach Zjednoczonych lub w krajach Europy Zachodniej, dzięki czemu łączą oni doświadczenie znajomości radzieckiej i rosyjskiej rzeczywistości z nabytą w zagranicznym kontekście swobodą operowania zachodnimi dyskursami teoretycznymi.

W 2005 roku na łamach pisma „Znamia” odbyła się ciekawa dyskusja na temat kondycji rosyjskiej filologii. Część jej uczestników o kryzys tej dyscypliny oskarżyło pleniący się na uniwersytetach importowany i nic niemający wspólnego z prawdziwą nauką poststrukturalizm²⁸. Znamienne, że nawet obrońcy refleksji poststrukturalistycznej dostrzegają jej niski poziom i odtwórczość na rodzimym gruncie. Jednakże, jak twierdzi Mark Lipowecki, taki stan nie musi świadczyć o tym, że poststrukturalizm (szczególnie w jego późnej fazie) jako zewnętrzna, sztucznie zaszczipiana metodologia, nie przyjął się w Rosji i, po krótkotrwałej modzie, wkrótce zaniknie. Odwrotnie – w związku z izolacją radzieckich środowisk intelektualnych od filozofii zachodniej XX wieku, „paradygmat poststrukturalistyczny nie został *jeszcze* w pełni przyswojony, przetrawiony i zaadaptowany do kultury rosyjskiej”²⁹.

27. А. Эткинд, *Внутренняя колонизация. Имперский опыт России*, Москва 2013; zob. także: *Там, внутри. Практики внутренней колонизации в культурной истории России*, red. А. Эткинд, Д. Уффельманн, И. Кукулин, Москва 2012.

28. Por. В. Новиков, *Мне скучно без...*, „Знамя” 2005, nr 1, <<http://magazines.russ.ru/znamia/2005/1/nov10.html>>. Nowikow skarży się: „Gadać Derridą” już zaczęli na rosyjskiej prowincji, terminologiczna rozpusta i bezkrytyczne przeintelektualizowanie stały się normą w pracach naukowych. Mam jednak nadzieję, że rodacy Tynianowa i Bachtina ostatecznie nie zniżą się do donaszania garderoby zachodnich przestarzałych metodologicznych mód”.

29. М. Липовецкий, *О гадинах...*, cytowane źródło elektroniczne [wyróżnienie – K.S].